

del Professor Roberto de Visiani sono state descritte cinque nuove specie di piante che Pančić diede a De Visiani con la domanda di farci sopra uno studio critico.

De Visiani noto durante gli studi sulle piante provenienti dalla Serbia che Pančić deve essere presentato al mondo scientifico in qualità di collaboratore. Così pubblicarono insieme: *FLANTAE SERBICAE RARIORES AUT NOVE: DECAS I*, 1862; *DECAS II*, 1866; i *DECAS III*, 1870. Per questi Decas Pančić ha raccolto i buoni esemplari delle piante per analisi e disegno e le ha accompagnate con delle descrizioni mentre De Visiani prese cura di trovare un esperto che le disegnerebbe nonchè di occuparsi della redazione e della stampa dell'opera.

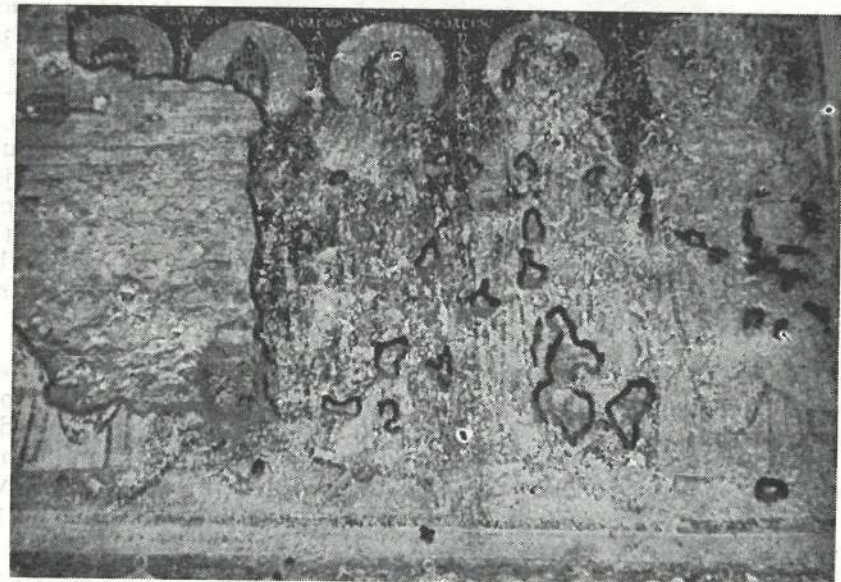
Il frutto di una fatica protrattasi per ben 28 anni è stata l'opera »*Flora principatus Serbiae*« come pure dopo altri 10 anni di lavoro un ampio *supplemento* — ambedue in lingua serba.

Come riconoscimento per 10 studio della flora in Serbia De Visiani fu eletto nel 1867 per socio d'onore della Società scientifica serba, Sezione per le scienze naturali e matematiche. In occasione della morte di De Visiani, avvenuta nel 1877, Pančić scrisse una necrologia nella rivista »*Glasnik Srpskog učenog društva*« in cui sono state esposte la vita e l'opera scientifica del grande botanico, distintosi particolarmente con il suo trattato: *Flora dalmatica* (tre volumi): I—1842; II—1847; III—1850) e *Supplementum florae Dalmaticae* (I—1872; II—1877).

SVETI PANTALEON LIJEČNIK

Vjekoslav DORN

Poznato je da su liječnici kao istaknuti članovi zajednice djelovali ne samo na polju svoga znanja i umijeća, već su vrlo često bili aktivno uključeni u druga područja znanosti, umjetnosti i drugih vidova socijalne djelatnosti. Među liječnicima bilo je i onih koji su postali i značajni članovi vjerskih zajednica. Njihova učenost, humanitarni značaj njihova rada i svjedočanstvo vjere bili su od važnosti za razvoj prvih kršćanskih zajednica. Osobito se pak cijenilo krvno svjedočanstvo vjere i mučeništvo, te je razumljivo da ih je kršćanska zajednica prihvatila kao izuzetne članove društva i proglasila svetim. Tradicija, isprva usmena, tijekom vremena stvorila je brojne legende zabilježene kasnije u hagiografijama, martirologijima, aktima i pasijama, žitijima i drugim djelima rane srednjevjekovne i druge književnosti. I drugi spomenici kulture: sakralni objekti, mozaici, kipovi, slike, iluminirani rukopisi, inkunabule i drugi spisi pružaju nam podatke iz života svetaca liječnika, naravno, vrlo često bogato ukrašene maštom legendi, ali koji nam uza sve to pružaju stanovite podatke o njima i ukazuju na putove kritičkog istraživanja. Kult Asklepija, Hygieae i Panaceae, Hipokrata i drugih liječnika iz klasične antike, te poganskih božanstava u ranim po-

Slika 1. — Sv. Pantelejmon. Freska s početka 8. st. u kapeli sv. liječnika u Santa Maria antiqua u Rimu.

čecima kršćanstva prelazi na svece-liječnike koji razvojem i širenjem religije postaju široko poznati i popularni zaštitnici, patroni od raznih bolesti. bolesnika, bolničkog osoblja i, dakako, liječnika, ljekarnika i općenito zdravstvenog osoblja, kirurških cehova, liječničkih i lijekarničkih udruženja, medicinskih fakulteta i sl.

Među svecima, osobito na kršćanskom Istoku, Hagioi anargyroi, sv. liječnici, vrači koji su naziv »besrebrni« ili »bezmitni« stekli besplatnim liječenjem i negom bolesnika uživaju posebno veliki ugled, napose i zbog toga što su u svom liječničkom radu praktično liječili, pomagali bolesnicima lijekovima, instrumentima, savjetom, a ne pomoću čudesa (1).

Sv. Pantaleon, zajedno s Kuzmom, Damjanom, Kirom i drugima, ubraja se u Hagioi anargyroi, a označen je i kao megalomartyr i thaumaturgos. Biografski sažetak legendarnih i drugih podataka o sv. Pantaleonu bio bi ovaj: Pantaleon (grč. panta = sav + leon = lav, »u svemu lav«) potječe iz Nikomedije u Bitiniji (danas Ismid u Maloj Aziji), sin Eustorgia, rimskog građanina, poganina i majke Eubule, kršćanke (2). Izobražen u filozofiji i retorici postade »arte medicus« quam quidem edoxtus erat ab Euphrosino, medicorum celeberrimo« (3). Kršćanstvu ga je priveo svećenik Hermolaus. Uz druga čudesa iscijeli dječaka ujedeno od zmiје i ozdravi slijepoga. Proslavivši se u liječničkom umijeću postade tjelesni liječnik cara Galerija (4) (po nekima Maximiana, 5). Zbog zavisti drugih liječnika i kao kršćanin, u vrijeme Dioklecijanovih progona 303—305 g., optužen i podvrgnut različitim mukama. Glas s neba nazvao ga Panteleemon (6) (»svemilosrdni«) dok je molio za svoje mučitelje. Konačno privezan za maslinovo drvo, mačem mu bi odrubljena glava iz koje umjesto krvi potječe mlijeko, a maslinovo se stablo osulo plodovima (7).

Iako su povjesni podaci zastrti vitama i legendama, postojanje i mučeništvo P. potvrđeno je kultom koji je proizašao iz Bitinije i u 4. i 5. st. proširio se naovamo. Po Theodoretu iz Kyrrhosa (o.393—0.460) (8), najstariju crkvu sv. P. posvetio je, početkom 4. st., car Konstantin Veliki (0.268—337) u Carigradu. Iz 4. st. spominje se i crkva u Sebasteji u Armeniji (9). U 6. st. car Justinijan (482—565) podigao je prvi manastir u Jordanskoj pustinji (10), a njegova žena Theodora (0.500—548) u Carigradu. Jedan od najstarijih kulturnih spomenika u Evropi je crkva sv. P. u Ohridu, vjerojatno iz 7. st., o kojoj danas svjedoče ostaci uz Sultan Muhamedovu džamiju (11). Iz 10. st. je crkva sv. P. u Kölnu, gdje je Bruno I (925—965) osnovao benediktinsku opatiju (12). U 11. st. nastao je manastir ruskog konventa sv. P. na Athosu itd. (13).

Štovanje relikvija svetaca, a osobito mučenika iz prvih stoljeća, bilo je osobito razvijeno sve do 18. vijeka. Brojna mjesta u kojima se čuvaju moći sv. P. govore nam o geografskoj rasprostranjenosti kulta. Ovamo spadaju i tzv. »Pantaleonove ampule« koje navodno sadržavaju krv i mlijeko koje je poteklo kada mu je odrubljena glava i koja, poput poznate krvi sv. Januarija, pokazuje fenomen likvefakcije. Ampule su kopija čuvene posudice-relikvije u Carigradu, a pokazuju se po raznim mjestima (14).

U Italiji su osobito brojna kulturna mjesta. Sve do 970. g. navodno tijelo sv. P. bilo je u Nikomediji, a zatim su relikvije prenesene u Carigrad i druga

mjesta. Tako se spominje da je tijelo bilo pohranjeno u Rimu kod kamaldoljana u crkvi sv. Gregorija na brdu Celiju, a glava kod pijarista u crkvi sv. P., da bi konačno bili u katedrali u Ravelli (15). U Ravelli se nalazi i ampula čudotvorne krvi (16), u Napulju kod dominikanaca u crkvi sv. Se-

Slika 2. — Paolo Veronese: Sv. Pantaleon ozdravlja dječaka (1587. g.), crkva San Pantaleon, Venezia.

vera, u Bariju i napose u Veneciji. U relikvijaru, u trezoru crkve sv. Marka, ruka i kosti glave; u crkvi sv. P. tibija os brahii, dio kranijuma, a u crkvi sv. Marije Magdalene druga tibija i dio ruke. U mjestu Lucca u crkvi ampula, a u bazilici ss. Ivana i Reparate dio glave (17) itd. Na Sardiniji, u mjestu Martis, kulturno mjesto je romanička crkva (18) sv. P., a kod Olbije na Costa Smeraldi nalazi se mjesto San Pantaleone.

U Francuskoj u Lyonu, Verdunu i u St. Denisu u Parisu čuvaju se sanktuari, a u Troyesu je Jacques Pantaleon, kasniji papa Urban IV (1261—1264), posvetio crkvu svome imenjaku u čast. Na Iberskom poluotoku spominju se Burgos (19) i Porto (20).

U Njemačkoj već spomenuta opatija St. Pantaleon u Kölnu sa ampulom krvi i proštenište sv. P. u Niederrotweilu (Breisach kod Freiburga, Bad. Württ.) (21).

U Austriji se spominju dva mjesta Sankt Pantaleon: kod Amstetena (Niederösterreich) i drugo u široj okolici Salzburga, na samoj austr.—njem. granici. Pantaleonova godišnja svetkovina (27. VII) u alpskim zemljama poznata je pod imenom »Dreiärztetag« (22). U Grčkoj na jezeru Vegoritisi je mjesto Hagios Panteleimon, a u nedalekoj Kastoriji je čuveni manastir Hagioi Anargyroi.

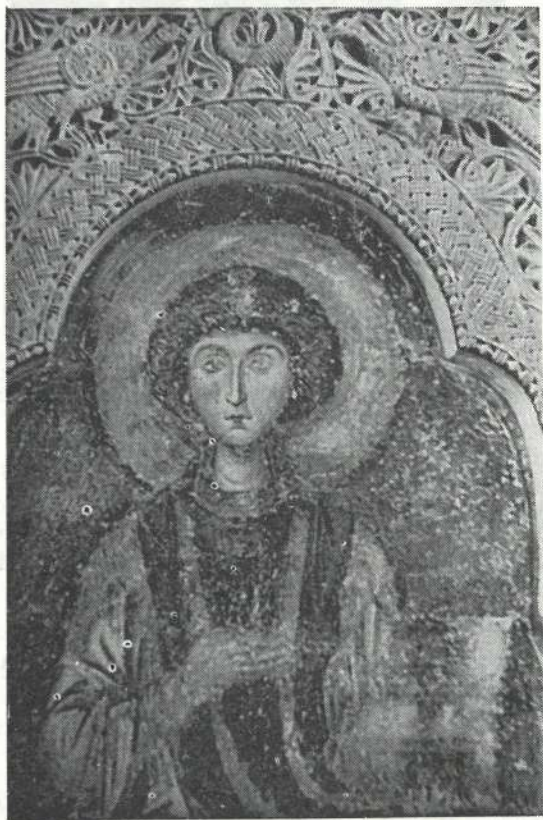
Najbrojnija svjedočanstva o Pantaleonu liječniku su ikonografski prikazi koji se mogu pratiti čak iz ranokršćanskih vremena.

Iz početka 8. st. potječu freske u Santa Maria Antiqua u Rimu (23) (slika 1).

U kapeli sv. liječnika desno na stijeni gore natpis identificira P., što je i najstariji poznati prikaz. Najkvalitetnije freske su iz 705—707. g., kada ih je dao oslikati papa Ivan VII.

Iz 9/10. st. spominju se: ikona sv. P. u Muzeju crkv. umjetnosti u Kijevu (24), prikaz P. zajedno s Kuzmom i Damjanom u medaljonu ikone Sinajskog manastira (25) iz 9/10. st.; ikona sv. Nikole u manast. sv. Katarine na Sinaju dolje prikazuje P. i druga dva sv. vrača (26).

Iz 11. st.: freska u bazilici Sant'Angelo in Formis (27) (S. Maria Capua Vetere kod Napulja); mozaik iz prve 1/4 11. st. u manast. Hosios Loukas (Sti-

Slika 3. — Sv. Pantalejmon, Nerezi kod Skopja, freska, 1164. g.

ris, Phocis, Grčka); P. u bogatoj odjeći s pincetom i malom kutijom spada među najljepše bazantske mozaike (28); mozaik iz sred. 11. st. u Nea Mone na otoku Chiosu (29); freske u crkvama-pećinama u Kapadociji (30) (Kiliclar Kilise i Karaulik Kilise); freska u Pavlovoj špilji kod manast. Stylosa na otoku Latmosu (31).

Slika 4. — Sv. Pantalejmon, ikona, početak 14. st. Muzej manastira Hilandara, Athos.

Iz 12. st.: freske u Hagioi Anargyroi u Kastoriji (32) i u Ai Stratego Manes (33) (Grčka) P. drži okićenu kutiju s lijekovima; ikona sv. P. u grčkom man. Lavra na Athosu gdje drži medicinski instrument (34). Na Zapadu: bareljef sv. P. u Muzeju u Cluny-u (35) i minijatura evanđelistara St. Pantaleon u Arhivu grada Kölna (36).

Iz 13. st.: inventar manast. sv. Ivana Evand. na Patmosu (37) (1200. g.) navodi ikonu sv. P.; vitraž katedrale u Chartru (Francuska) prikazuje scene iz života sv. P., studij medicine, liječenje slijepog i hromog itd. (38).

Iz 15. st.: ba-reljef relikvijara sv. Emmerama u Regensburgu; minijatura u Breviarium romanum u Biblioteci u Clermont-Ferrandu (39) u Francuskoj; kasnogotička statua sv. P. iz 1470. g. u žup. crkvi u mjestu St. Pantaleon (Amstetten, Niederösterreich) s velikom posudom ljekovite masti (40),

rezbareni krilni oltar iz samostana Sonnenburg u Tirolu iz 1485/90. g., nepoznatog majstora iz Pustertala prikazuje P. s rukama prikovanim za glavu (41), retabl Navještenja, rad Ludovica Brea (42) (o.1443—o.1520) iz 1494. g. sa slikom sv. P. koji u ruci ima posudu i instrument, a nalazi se u crkvi dominikanskog konventa u Taggia u Liguriji (Italija); P. statua na predeli velikog krilnog oltara u ž. crkvi u Heiligenblutu (43) u Koruškoj, djelo je M. Pachera i učenika nastalo 1498—1520. g.

Iz 16. st. je velika oltarna slika iz 1587. g. kako P. ozdravlja jednog dječaka, djelo Paola (Caliari) Veronese (1528—1588) u Veneciji u žup. crkvi San Pantaleon (44) (slika 2).

U 17. st. Giovanni Antonio Fumiani (1649—1710) na svodu crkve S. Pantaleon u Veneciji 1684—1704. g. radi fresko slikarije i među njima svečev martirij i apoteozu. J. Callot radeći slike svih svetaca prikazuje i P. (45).

Početak 18. st. Meinard Guggenbichler (1649—1723) rezbari 1714—1716. g. polihromiranu statuu P. za crkvu u Irrsdorfu (46) kod Salzburga. Jacques Carrey (47) slika scene iz života sv. P. 1720. g. u crkvi sv. P. u Troyesu.

U bizantskoj umjetnosti P. obično drži mali križ, liječničku spatulu, lancetu, posudu s ljekovitom masti, bočicu ili kutiju s ljekovima (48). Na Zapadu od 15. st., slijedeći legende P. se prikazuje privezan za maslinovo drvo rukama iznad glave, prikovanim čavlom za drvo ili samu glavu. Dugi ogrtač obično crvene ili zelene boje, opšiven krznom, hermelinom ili drugim ukrasom, ređe s liječničkom kapicom. Iza 15. st., u naglašeno uglednoj građanskoj odjeći (49). Čavao, maslinovo drvo, fiola s lijekom, ampula, posuda s ljekovitom masti, pyxis, bočica za urin, torba s liječničkim priborom i obavezna palmina grana mučenika, karakteristični su atributi sv. P. (50). Kako u bizantskoj umjetnosti, tako je i na Zapadu gotovo obavezno bez brade i brkova. Pantaleon spada u najljepše mladenačke likove svetaca ozbiljnoga lica i kovrčave kose.

U našim krajevima izvori o štovanju sv. P. sižu iz 7. st. (Ohrid). Među osobito značajne kulturno-povjesne spomenike iz 12. st. ubraja se manastirska crkva sv. P. u Nerezima kod Skopja (51). Podignuta je prema grčkom kamenom natpisu »1164. g. sredstvima gospodina Aleksija Komnena, sina porfirogene gospođe Teodore«. Od kasnije podignutih spominje se gotička crkva sv. P. u Tornju (52), selu sjeverozapadno od Pakraca u Slavoniji, zatim niz sakralnih objekata posvećenih sv. vraču P. Spominjemo manastire sv. P. kod Kočana i Lepčane kod Vranja, zatim crkve i kapele u Maknjevu kod Strumice, Eklovac kod Kičeva, Čičevo kod Trebinja, Klinci kod Kotora, Smaila kod Kraljeva, Kloka u Srbiji, Obrovac kod Bačke Palanke, Pavlovac kod Vel. Grđevca u Slavoniji, Dragotinja kod Prijedora, Grmuša kod Bihaca, Donji Petrovići kod Vel Renjiške itd. (53).

Tragove kulta sv. P. nalazimo i u domaćoj nomenklaturi: Panta, Pantić, Pantelije, Pantelijić, Pantelić itd., a među toponimima selo Pantelej kod Kočana (54). U usmenom narodnom stvaralaštvu i u običajima ostala je zabilježena uspomena na sveca Panteliju. Uz meteorološki značajne simularijete (55) toplog dijela godine, u narodnim pjesmama npr. gdje sveci blago dijele, P. uzima sebi velike vrućine (56); kad zvijezda Danica daruje svatove P. daje tri sjajne svijeće, a kaže se »do čeda P. po dva sunca greju,

po dva vetra veju«. Također su zabilježene i izreke »Udri gromom gromovit Ilija — udri ognjem Ognjena Marijo — ja ću vjetrom sv. Pantelija!« (57), a ljudi ga i zazivaju u pozdravu »Pomoz, Bog i sv. Pantelija« (58).

U narodu su sv. Pantelija, kako vidimo a i drugi sv. vrači bili posebno poštovani, a osobito kao čudotvorni iscjeljitelji u jednoj sredini u kojoj su epidemije i bolesti često nemilosrdno harale. Razumljivo je stoga da se ikonografski prikazi P., zajedno s drugim liječnicima svecima, nalaze na istaknutim mjestima u sakralnim objektima. Zonu stojećih figura po seoskim crkvama ispunjavaju svetitelji poznati kao pomagači vjernika koji ih posebno uvažavaju i prizivaju u pomoć (59). O tome svjedoči i obilje vriednih ikonografskih prikaza u našim krajevima.

Slika 5. — Sv. Pantelejmon, velikomučenik. Oko 1780. g. Crkva Sv. Pantelejmona, Pavlovac kod Vel. Grđevca, Slavonija.

Na freskama iz 11. st. u crkvi sv. Leontija u selu Vodoča (60), kod Štipa prikazan je i sv. P. Iz 12. st sv. Pantelejmon u Nerezima kod Skopja spada među najistaknutije pikaze svetaca na bizantskim freskama. Po vještini slikanja i po novom shvaćanju čovjekove figure, freske u Nerezima iz 1164. g. označavaju znamenit datum u bizantskom slikarstvu (61) (slika 3).

Dok na fresci u Nerezima P. drži kutiju s lijekovima, na freskama iz 1191. g. u crkvi sv. Gorgi u Kurbinovu na Prespanskom jezeru, u društvu drugih vrača, drži kirurške instrumente u rukama (62). Među djela monumentalnog stila (1170—1300. g.) možemo ubrojati i živopise sv. vrača, pa i P. u manastiru Žiči (63), Klementovoj crkvi u Ohridu (64), te u crkvi sv. Nikite kod Čučera (64a). U manastiru Mileševo (65), živopisan je (prije 1235. g.) i lik sv. P.

Prvom deceniju 14. vijeka pripada ikona sv. P. koja se danas nalazi u muzeju manastira Hilandara na Athosu (66). Ova umjetnički osobito značajna ikona predstavlja svetitelja koji u desnoj ruci drži liječnički skalpel, a u lijevoj kovčežić s lijekovima (67) (slika 4). Zoografi 14. st. ostavili su nam iz toga vremena više vrijednih radova. Spominjemo živopise u crkvi sv. Nikole Bolničkog u Ohridu (68) (1335—45. g.), crkvi sv. Đorđa u Rečanima (69) kod Prizrena (1366—1370. g.), sv. Nikole u Psači (70) (1366—1371. g.). S kraja 14. st. je diptih despota Tome Preljubovića, sada u katedrali u Kuenki (Španija) na kojem je u donjem dijelu predstavljen P. i drugi sv. vrači (71).

U 16. st., napose u drugoj polovici, nalazimo više ikonografskih prikaza. Spominjemo samo neke, kao živopis priprate manast. Andreaša na Tresci (72), kod Skopja (1561. g.), priprate man. Gračanica kod Prištine (73) (1570. g.), manastira Morače (74) (1574. g.), manastira Petkovicice kod Srem. Mitrovicice (75) (1588. g.) i druge.

S početka 17. st. potječu živopisi u sv. Nikoli u Kijevu kod Peći (76) (1602—3. g.), u crkvi sv. Save u Velimlju (77) kod Nikšića (1605. g.), u manastiru Hopovo (78) na Fruškoj gori (1608. g.) itd.

Vrijednom rokoko inventaru hrama sv. P. u Pavlovcu kod Velikog Grdevca (okolica Daruvara) pripada ikona sv. vrača, velikomučenika, nastala vjerojatno oko 1780. g. (slika 5).

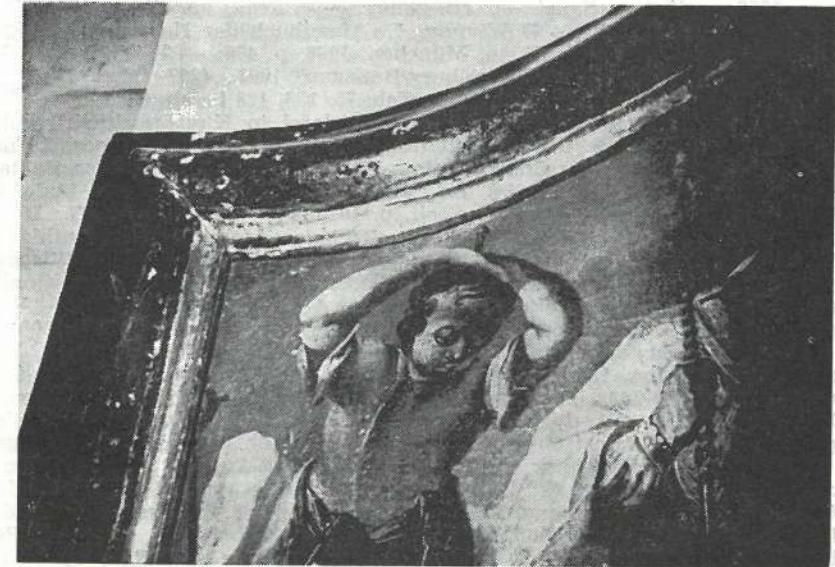
U teškim socijalnim i ekonomskim prilikama pučkih slojeva u srednjem vijeku, poslije haranja kužnih pošasti, a osobito iz vremena velike epidemije kuge 1346/47—1353. g., strahovite »crne smrti«, u narodu alpskih i susjednih zemalja proširilo se štovanje 14 svetaca pomoćnika u nevolji, a koje je u stvari izražavalo sve nevolje, potrebe, želje i molbe naroda (79). Nije slučajno da se među njima koji se zazivaju i kod raznih bolesti našao medicus medicinae universae — Pantaleon. Ikonografske prikaze 14 sv. pomoćnika, pa među njima i P., srećemo i u nas.

Od domaćih radova navodimo sliku baroknog majstora Antuna Cebeja nastalu 1750/74. g., danas u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu, gdje među 14 svetaca prepoznamo P. po karakterističnom položaju ruku (slika 6). Mladoliku pojavu P., odjevenog u karakterističnu odjeću liječnika, na valjda posljednjoj slici 14 sv. pomoćnika u nas, djelu Franje Josipa Mückea (1819—1883), nalazimo u žup. crkvi u Gornjem Vrapču kod Zagreba.

Prikaz ćemo upotpuniti još jednim podatkom: Hermolaus (Ermolao, Jermolaj), svećenik koji je po legendi priveo P. kršćanstvu, po nekima se isto ubraja u anargyre, pa se ponekad i zajedno prikazuju. Tako u Kastoriji (80), u Ai Stratego Manes (81), na Cipru u Eukleistri (82) i dr. U nas je

Jermolaj prikazan na živopisima priprate Pečke patrijaršije (83) (1561. g.), manast.Pivi (84) u Crnoj Gori (1604/6. g.), manastiru Hopovu (85) (1608. g.) i drugdje.

Podaci o P. liječniku i njegovom liječničkom pozivu počivaju na dopustivoj tradiciji, a o tome napose svjedoče i najstariji ikonografski prikazi. Pantaleon je po predanju postao prije svega patron liječnika, zatim medicinskog osoblja, primalja i dr., po relikvijama patron gradova Kölna, Ravella, Troyesa, po ampulama dojkinja, zlatarskog obrta i zlatara i dr. Razine legende, vrijeme godišnje svetkovine, a osobito ikonografski prikazi uv-

Slika 6. — Antun Cebej: Sv. Pantaleon, detalj slike 14 sv. pomoćnika 1750/1754. g., Dijecezanski muzej, Zagreb.

jetovali su nastanak patronata. Zaziva se kod raznih bolesti, osobito glavobolje i sušice, kod bolesti stoke, ljetnjeg nevremena i dr. (86).

Sv. Pantaleon, iako rjeđe spominjan na Zapadu od svojih kolega Kuzme i Damjana, vidimo da ima isto tako staru tradiciju koja se znatnije održala na kršćanskom Istoku.

Ugled liječnika — svetaca Pantaleona, Kuzme i Damjana i drugih samo svjedoči kako se od antičkih vremena preko kršćanske ere do novoga doba cijenila društvena uloga i značaj liječničkog zvanja.

Bilješke

¹ Chatziminikolau A.: Hl. Ärzte, Heilige im Reallexicon zur Byzant. Kynst, Bd. II., A. Hiersemann, Stuttgart, 1971, p. 1077; — ² Acta Sanctorum... Julii, Tomus VI. p. 397, Antverpiae, 1739; — ³ Synaxarion imperat. Basili, Tom. I. Julii, p. 696; — ⁴ Attwater D.: The Penguin Dictionary of Saints, Penguin Books Ltd. Harmondsworth Middlesex, England, 1970, p. 264; — ⁵ Acta Sanct., Glavinić, Wimmer i dr., vidi dalje; —

⁶ Engl. »All-merciful«, njem. der Erbarmer; The Oxford Dictionary of the Church; — ⁷ Slikoviti opis na čakavštini daje *Glavinić* u djelu »Czvit Szvetih toyest sivot Szve-ti. Od kih Rimska Czrikua cini sspominak. Prenessen, i sslosen na Haruatski yezik Catholocansskim obicajem. Po O. F. Franciscu Glavinichu, Istrianinu... V Bne-cich, M.D.CCII. Po Mikuli Pezzanu.« p. 147; — ⁸ Theodoretus. Serm. 8. de Martyri-bus, Tom. 4. Edit. Sarmundianae, p. 604; — ⁹ Acta Sanct. op. cit. p. 398; — ¹⁰ Proko-pius, De aedif. I. 9, 11; — ¹¹ *Nikolovski A., Kornakov D., Balabanov K.*: Spomenici na kulturata vo NR Makedonija, Zavod za zaštita na spom. na kult. vo NR Make-donija, Skopje, 1961; — ¹² Lexicon für Theologie u. Kirche, Herder Verl., Freiburg im Breisgau, 1930/38. T. 2. p. 593—594, 1931; — ¹³ *Reau L.*: Iconographie chretien. Tom. III/2., p. 1024—26. Press. Univ. Paris, 1957; — ¹⁴ *Biglmair A.*: Lex. f. Th. u. K., Tom. 7, p. 918; — ¹⁵ Acta Sanct., T. VI. p. 399; — ¹⁶ *Reau*: op. cit. T. III/2, p. 1024—26; — ¹⁷ Acta Sanct., op. cit. p. 403; — ¹⁸ Encicloped. cattolic., Tom X. p. 1917., Citta di Vaticano, 1953; — ¹⁹ Acta Sanct., op. cit. p. 404; — ²⁰ *Reau*: op. cit., p. 1024/26; — ²¹ *Biglmair A.*: op. cit. p. 918; — ²² *Wimmer O.*: Handbuch der Namen u. Heiligen. 3. Aufl. Tyrolia Verl., Innsbruck, Wien, München, 1966, p. 406; — ²³ *Wilpert J.*: Die Malereien der Katakomben Roms, Freiburg/Breisgau, 1903., (267 tabel.) i V. de *Grüneisen*: Sante Marie Antique, Rom, 1911., Tab. 75, 125, 128 i Tab. 99, 15; 99, 16; — ²⁴ *Wulff O., Apatow M.*: Denkmäler der Ikonenmalerei in Kunstgeschichtl. Folge, Hellerau, 1925., Abb. 14 po A. Chatzinikolau; — ²⁵ *Sotiriou G i M.*: Ikonos, 2 Tom., Athen, 1956 i dalje, Illus. 38., po Chatzinikol; — ²⁶ *Weitzmann K.*: Ikone sa Balkana (Sinaj, Grčka, Bugarska, Jugoslavija) Izd. Jugoslavija, Bgd. — Blgar. hudožnik, Sofija, 1970., sl. 16. p. 74; — ²⁷ *Reau*: op. cit. p. 1024/26; — ²⁸ *Stikas E. G.*: Hosios Lukas. Athen, 1970, Tab. 17, 18, 19, 70; — ²⁹ *A. Orlandos*: Monuments byzanthins de Chios, Athen, 1930., Tab. 25, 2; — ³⁰ *A. Chatzinicolaou*: op. cit.; — ³¹ *Th. Wiegand*: Der Latmos, Berlin, 1913, Tab. V, 2; — ³² *St. Pelenkanides*: Kastoria I., Thessalonike, 1953, Tab. 26 b; — ³³ *N. Drandakes*: Mesa Manes, Athen, 1964, Tab. 436; — ³⁴ *M. Chatzidakis*: Ikone sa Balkana, op. cit., p. 77. Tab. 42; — ³⁵ *Reau*: op. cit. p. 1024/26; — ³⁶ *J. Beckwith*: Early Medieval Art (Carolingian, Otonian, Romanesque), Thames and Hudson, London, 1964, p. 175., Tab. 163; — ³⁷ *C. Mango*: The Art of the Byzantine Empire, 312—1453, Prentice Hall Inc., Englewood Cliff. New Yersey, p. 238—239; — ³⁸ *Reau*: op. cit. p. 1024/26; — ³⁹ *Reau*: op. cit. p. 1024/26; — ⁴⁰ *Wagner-Rieger R.*: Reclams Kunstführer Österreich. Bd. I., Ph. Reclam jun. Stuttgart, 1968, p. 391—392; — ⁴¹ Spätgotik in Tirol, Katalog der Ausstell., Wien, 1973; — ⁴² *Reau*: op. cit.; — ⁴³ *Ginhart K.*: Reclams Kunstführer Österreich, Bd. II. Reclam, Stgt. 1968, p. 231—35; — ⁴⁴ *Piovene G.*: L'opera completa del Veronese. Classici dell' arte, Ed. Rizzoli, T. 20. Milano, 1968. p. 307., Tab. 64; — ⁴⁵ *Reau*: op. cit.; — ⁴⁶ Recl. Kunstführer Österreich, Bd. II, Stgt. 1968; — ⁴⁷ *Reau*: op. cit.; — ⁴⁸ *Reau* op. cit.; — ⁴⁹ *Hiltgart L. Keller*: Reclams Lexicon der Heiligen u. der biblischen Gestalten. 2. Aufl. Ph. Reclam jun. Stgt. 1970, p. 407—408; — ⁵⁰ *Wimmer O.*: Die Attribute der Heiligen. 2. Aufl. Tyrolia Verl. Innsbruck, Wien — München, 1966, p. 151; — ⁵¹ Li-kovna enciklopedija. Leksikograf. zavod, Zgb. 1964., Tom 3, p. 541; — ⁵² *Szabo Gj.*: Narodna starina. No 16, p. 83, 1928; — ⁵³ Šematizam pravoslavne crkve u Kraljevini SHS, Srem. Karlovci; — ⁵⁴ Imenik mesta u Jugoslaviji. Služb. list, Bgd., 1973, p. 293; — ⁵⁵ Po prof. *Verniću* simulariteti u mjesecu srpnju su oko 7, 15 i 31-og; — ⁵⁶ *Nodilo N.*: Religija Srba i Hrvata na glavnoj osnovi pjesama, priča i govora narodnog, Rad. JAZU, 85: 173, 1887., cit. V. St. Karadžića, Pjesme, knj. II. 1. v. 56; — ⁵⁷ *Karadžić V. St.*: Pjesme. Knj. I. 246, v. 8—10, po *N. Nodilu*, op. cit.; — ⁵⁸ *Nodilo N.*: op. cit. p. 173; — ⁵⁹ *Petković S.*: Zidno slikarstvo na području Pečke patrijaršije 1557—1614. Matica srpska, Novi Sad, 1965, p. 68; — ⁶⁰ *Nikolovski A.* i sur.: op. cit. p. 106—109; — ⁶¹ *Bihalji-Merin O.*: Freske i ikone; Srednjevekovna umetnost Srbije i Ma-kedonije, Izd. Prosveta, Bgd. 1960, p. 8; — ⁶² *Nikolovski A.* i sur.: op. cit. p. 227—231; — ⁶³ *Millet G.*: La Peinture du Moyen âge en Jougoslavie, Album présenté par *Frolow A.*; 2. Tom, Paris, 1954—57, I Tab. 54; — ⁶⁴ *Millet-Frolow*: op. cit. III, Tab. 18; — ^{64a} Ibid., Tab. 29.2 i 48.4; — ⁶⁵ *Radojčić S.*: Staro srpsko slikarstvo. Nolit, Bgd., 1966, p. 41; — ⁶⁶ *Radojčić S.*: Ikone Srbije i Makedonije. Izd. Jugoslav., Bgd. 1961, p. 10., sl. 8; — ⁶⁷ *Radojčić S.*: Ikone sa Balkana, op. cit., p. 91., Tab. 177; — ⁶⁸ *Niko-lovski A.* i sur.: op. cit. p. 240, 243; — ⁶⁹ *Radojčić S.*: Staro srp. slik., op. cit. p. 153; —

⁷⁰ Ibid. p. 151; — ⁷¹ Ibid. p. 353, Tab. 49; — ⁷² *Petković S.*: op. cit. p. 162; — ⁷³ Ibid. p. 172; — ⁷⁴ Ibid. p. 175; — ⁷⁵ Ibid. p. 185; — ⁷⁶ Ibid. p. 197; — ⁷⁷ Ibid. p. 202; — ⁷⁸ Ibid. p. 205; — ⁷⁹ *Wimmer O.*: Handbuch, op. cit. p. 394, 396; — ⁸⁰ *Pelekanides*: Kastoria, op. cit. Tab. 27 b; — ⁸¹ *Chatzinikolaou A.*: op. cit. p. 1082; — ⁸² *Sotiriou*: Kypros. Tab. 76a, Athen, 1935; — ⁸³ *Petković S.*: op. cit. p. 161; — ⁸⁴ Ibid. p. 199; — ⁸⁵ Ibid. p. 205; — ⁸⁶ *Biglmair A.*: op. cit. p. 918.

SAN PANTALEONE — MEDICO

Vjekoslav DORN

La relazione riguarda una rassegna generale, storica e leggendaria, sul santo Pantaleone, il patrono dei medici. I dati storico — culturali riguardanti in Europa e particolarmente da noi il rispetto nonché il culto del Santo accompagnati da oggetti sacri, titolari, toponimi e costumi sono rappresentati dal materiale iconografico. Una rassegna più dettagliata del materiale iconografico in Italia vicina e particolarmente le fonti nostrane illustrative e ricche — rappresentano un contributo per la miglior conoscenza dei maghi-medici santi e protettori del popolo dalla malattia.

ST. PANTALEON PHYSICIAN

Vjekoslav DORN

This review carries out general historic and legendary survey about St. Pantaleon, the patron saint. Iconographic material, sacral objects, titulars, toponyms and folk-uses make the cultural-historically data about the veneration and his cultus in Europe and especially in our country.

The more detail survey of iconographic material in neighbouring countries and especially, illustrative and rich of native origins, are the contribution to the better knowledge of popular saints-physicians — the patron saints of medical-men and patients.